

ДЕГТЯРЕВ С. И.

г. Сумы

ГОСУДАРСТВЕННАЯ СЛУЖБА ПО ВЕДОМСТВУ НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА УКРАИНСКИХ ЗЕМЛЯХ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX В.

Статья посвящена педагогическим чиновникам, которые служили на украинских землях в составе Российской империи в первой половине XIX в. Уделено внимание месту этой категории чиновников в системе бюрократического аппарата Российской империи; их служебным функциям и полномочиям; условиям службы и отношению к ней самих чиновников и обществу. Служба педагогических чиновников имела свою специфику. Именно эти служащие были наиболее образованной частью бюрократии. Их функции не относились к числу бюрократических, но направлялись на обучение и воспитание будущих чиновников.

Ключові слова: чиновничество, бюрократия, преподаватель, образование, учебный округ.

DEGTYAREV S. I.

Sumy

THE STATE SERVICE IN THE DEPARTMENT OF PUBLIC EDUCATION IN THE UKRAINIAN LANDS IN THE FIRST HALF OF THE XIX CENTURY

The article is devoted to pedagogical officials, who served in the Ukrainian lands of the Russian Empire in the first half of the XIX century. Attention is paid to the place of this category officials in the bureaucratic apparatus of the Russian Empire, and their official functions and powers, conditions of service and attitude to civil service of officials and public. Service of pedagogical officials had its own peculiarities. These employees were the most educated part of the bureaucracy. Their functions are not among the bureaucracy, but were directed to learning and education of prospective officers.

Keywords: officialdom, bureaucracy, teacher, education, education district.

Стаття надійшла до редколегії 02.02.2014

УДК(477. 7) «1920-1929»

КИРИЛЕНКО В. П.

м. Миколаїв

ДІЯЛЬНІСТЬ «ДЖОЙНТ» НА ПІВДНІ УКРАЇНИ В ПЕРІОД 1920-Х РОКІВ

Стаття висвітлює створення та діяльність Джойнта на території Півдня України в 20-х рр. XX ст. Зокрема надану допомогу Американським єврейським об'єднавчим розподільчим комітетом в південних регіонах України.

Ключові слова: Американський єврейський комітет допомоги, Джойнт, голод, єврейські поселення, договір, паливо, одяг, їжа, сільське господарство, Агро – Джойнт.

Постановка проблеми. Малодослідженою сторінкою вітчизняної історіографії залишається діяльність міжнародних благодійних організацій в Україні у 1921–22 рр. Американський єврейський об'єднаний розподільний комітет відомий як Джойнт, розпочав свою діяльність в 1914 р. [10]. Так, 4 жовтня 1914 р. лідери громади ортодоксального іудаїзму в США створили Центральний комітет допомоги євреям що постраждали від війни. 25 жовтня впливові єврейські діячі на чолі з Феліксом Варбургом, Джейкобом Шиффом і Льюїсом Маршаллом створили Американський єврейський комітет допомоги. Очолив комітет Л. Маршалл. 27 листопада 1914 р. ці організації об'єдналися в єдину, так утворилася загальна назва Джойнт, що означає об'єднаний. Головним завданням Джойнт являлась допомога

євреям, які знаходились у скрутному становищі або небезпеці по всій земній кулі. До основних напрямів роботи відносились: допомога літнім людям, підтримка сім'ї і дітей, розвиток єврейської спільноти. Основну частину коштів Джойнт отримував в якості пожертвувань від євреїв і єврейських організацій США.

Виклад основного матеріалу. Голод, що виник на Поволжі та на Півдні України, дозволив Джойнту діяти у складі Американської адміністрації допомоги (АРА), в яку він пожертвував близько 4 мільйонів доларів [12]. 20 жовтня 1921 р. у Лондоні Джойнт разом з АРА підписують угоду про спільну роботу на території України. В січні 1922 р. представники Джойнт та АРА відвідали УРСР. Було встановлено що Миколаївська, Одеська, Запорізька та Катеринославська губернії голодують. З

26 мільйонів людей, що живуть в 12 губерніях України, уражених голодом – 2 мільйони, серед яких 1 мільйон дітей, що потребують термінової невідкладної допомоги [17].

28 березня 1922 р. АРА разом з Джойнт підписують угоду про програму харчування дітей на Півдні України. Джойнт взяв на себе всі витрати за поставку продуктів [11]. Починаючи з 14 серпня 1922 р. між АРА і Джойнт підписується договір, який чітко обмежував діяльність Джойнт Україною та Білорусією, встановивши розміри дотацій, за умови роботи під наглядом АРА [22, р. 254].

Інтерес Джойнт до України пов'язаний з великою кількістю євреїв, що проживали в даній місцевості. На Миколаївщині, того часу, відомі такі поселення євреїв як: с. Добре Баштанського району, Великий Нагартав і Малий Нагартав нині смт. Березнегувате Березнегуватського району, Ефінгар нині Плюшевка Баштанського району, Новополтавка Ново-Бугзького району, Мала Романівка і Велика Романівка нині Романівка Березнегуватського району. На Херсонщині – Львово і Новий Берислав, Бобровий кут, Мала і Велика Сейдеменуха. На Одещині єврейські колонії розташовані переважно на півночі області, а саме сучасні Березівський, Роздільнянський, Ширяєвський райони [15, с. 122].

У середині липня 1922 р. Джойнт годував на Україні 800 тисяч дітей кожен день [19, с. 43]. У пік голоду Джойнт годував до 2 мільйонів людей на Україні і в Білорусії. «Євспілком», за сприяння Джойнта, в 1922 р. надавав допомогу 132 тисячам дітям у дитячих будинках, школах, дитячих садах, лікарнях, поліклініках [12].

В телеграмі від 28 серпня 1922 р. представник РСФРР в США К. Ландер звертається до Всеукраїнської Надзвичайної комісії в якій зазначалися дії американської організації допомоги голодуючим: «АРА довела до мого відома, що Джойнтом, зібрано 18 мільйонів доларів золотом на посилення діяльності їх у Росії, насамперед на Україну. Джойнт працюватиме, поки в складі АРА під її відповідальністю і згідно принципів АРА, тобто основну його діяльність буде покладено до інтернаціонального принципу, а не національного». Малося на увазі що допомога надавалася всім народностям на однакових умовах, а не тільки єврейському населенню [1, арк. 112].

20 вересня 1922 р. підписаний тимчасовий договір між РСФСР та Джойнтом. В ньому уточнювалися дії Джойнт серед яких такі: Джойнт продовжує свою програму тимчасової додаткової допомоги предметами необхідності окремим особистостям та установам (їжа, одяг та інше) там, де існує потреба негайної допомоги. Бере участь у відновленні старих і облаштуванні нових інститутів для хворих, дітей та інвалідів. Це відновлення може включати перебудову, ремонт будівель, обладнання та тимчасову підтримку на утримання з тим, щоб відновити старі джерела доходів, які були припинені. Допомагає відновити старі і утворити нові ремісничі і землеробські школи, бере участь у перебудові та ремонті будівель, обладнанні, машин і т. п. Субсидує кредитні каси для відновлення будівель ремісників, кооперативів і землеробських господарств, постачає машинами, тракторами, інструментами і сировиною. Займається виключно вищевикладеною програмою, абсолютно виключаючи політичну і комерційну діяльність. Має право наймати російський персонал для виконання роботи. Має право ввезення всілякого продовольства та інших предметів, необхідних для роботи. Всі предмети, що ввозяться Джойнтом, не повинні обкладатися митом або іншими податками. І повинні бути транспортовані та перевантажені безкоштовно до місця свого призначення. Джойнту повинні бути надані безкоштовно склади для його майна і це майно вважається їх власністю» [4, арк. 144–145].

Як і інші міжнародні благодійні організації Джойнт практикував передачу посилок. Так, вже у вересні 1922 р. для розподілу між єврейським населенням м. Первомайська прибуло 50 посилок [5, арк. 59]. Комітет розподіляв серед населення посилки з одягом, взуттям, вугіллям. На Херсонщині протягом грудня 1922 р. Джойнт видав 409 посилок [8, арк. 6]. На початок 1923 р. було роздано 15395 посилок [14, с. 158].

У жовтні 1922 р. Джойнт розпочав діяльність на Миколаївщині. Б. Боген у своєму листі до Л. Штрауса писав: «У Миколаєві ми тепер маємо діючий будинок для старих, і кухні для дорослих. Наш внесок у ці заклади – тільки в продовольстві, складає 60 пакунків на місяць. Крім того, ми підтримуємо різні установи в єврейських колоніях, кількість яких на Мико-

лаївщині сягає 15» [16, с. 153]. Полковник Вільям Гров від АРА і доктор Борис Боген від Джойнт були призначені керуючими. На Херсонщині Джойнт розпочав свою роботу в кінці жовтня 1922 року. А. С. Фельдбаум призначений уповноваженим по Херсону, а по повітам – Пасвянський [9, арк. 4].

В першу чергу Джойнт надавав допомогу дітям. Під свій контроль вони взяли опіку над дитячими будинками. Джойнт виділяв великі суми на додаткове харчування та інші потрібні речі для проживання. Окрім їжі, діти одержували взуття, нижню білизну, верхній одяг. В травні 1922 р. в південних регіонах була поставлена велика партія одягу й взуття для дорослих та дітей.

15 жовтня 1922 р. в докладі Уповноваженого РСФСР і УРСР при усіх закордонних організаціях допомоги голодуючих по Одеському району зазначалося, що речова допомога в Одеській області проводилася головним чином Джойнтом. Розподіл здійснювався головним чином серед інтернатів та установ, і лише невелика частина серед населення [6, арк. 4].

15 червня 1923 р. в Одесі на складах організації Джойнт для дитбудинків № 1 та № 4, вихованців виправного будинку в м. Ананьєві, дитячого містечка в Тирасполі, дитбудинку № 1, будинку немовлят у Вознесенську поступили наступні речі: для дитбудинку № 4 – 20 костюмів, 6 пар кальсонів, 19 пар панталонів, 25 сорочок, 87 пар кальсонів, 55 суконь, 125 панчіх, 100 пар черевиків. Для дитбудинку № 1 – 12 пальто хлопчачих, 8 пальто для дівчат, 35 косовороток, 5 комбінезонів, 12 сорочок, 50 пар кальсонів, 15 простирадл, 20 наволоки. Для вихованців виправного будинку – 14 пальто хлопчачих, 11 дівочих пальто, 3 костюми, 7 суконь, 20 косовороток, 5 комбінезонів, 5 сорочок, 22 пари кальсонів, 30 пар панчіх, 17 пар черевиків. Дитячому містечку в Тирасполі – 15 костюмів, 45 суконь, 50 косовороток, 5 комбінезонів, 9 сорочок, 40 кальсонів, 24 пари панчіх, 60 пар черевиків. Дому немовляти у Вознесенську – 28 косовороток, 2 комбінезони, 3 пари кальсонів, 30 простирадл, 15 наволоки, 18 пар черевиків, 18 пар панчіх. Дитбудинку № 1 у Вознесенську – 12 пальто, 2 костюми, 8 суконь, 2 сорочки, 10 кальсонів, 1 простирадло [7, арк. 37–38]. У березні і квітні 1923 р. видано 12 тис. пар взуття, 10 тис. пар панчіх і 52482 пари одягу і

білизни [13, с. 46]. Практикувалося й замовлення пошиву одягу у місцевих швачок. Головним чином розраховувалися з ними продуктами, іноді грошима.

На грудень 1922 р. асигнування на харчування по Миколаївщині сягали 50000 рублів, з них 17000 рублів на Миколаївський повіт [23]. Отримав і Херсонський повіт в грудні 1922 р. від Джойнт грошову допомогу у розмірі 18000 доларів на харчування [15, с. 121]. На серпень 1923 р. на Миколаївщину Джойнт витратив 100 доларів на дитячу їдальню для єврейських дітей, до того ж 50 доларів на додаткове харчування у дитячому будинку м. Миколаєва на 200 дітей, та утримував два дитячих будинки у Калинівці та Ново-Полтавці де проживало близько 90 дітей [24].

У листопаді 1922 р. між урядом РРФСР в особі уповноваженого представника К. Ландера і Американсько – Єврейським Комітетом в особі уповноваженого Ж. Розена укладено договір на період з 1 листопада 1922 р. по 1 листопада 1923 р. в якому зазначалось що в розпорядженні Джойнта було 2000000 доларів, які підлягають використанню згідно наступній програмі: 500000 доларів – для безкоштовного розподілу харчових продуктів, окремим групам населення, а також одягу та взуття для дитячих будинків. Постачання палива до дитячих будинків та установ громадського харчування. Утримання студентських їдалень та безкоштовних їдалень для найбіднішого населення. Конструктивна допомога 1500000 доларів – для обладнання та утримання дитячих будинків, устаткування, ремонту та утримання професійно-технічних і сільськогосподарських шкіл [4, арк. 150–152].

Джойнт сприяло й розвитку медицини. Постачалися медикаменти для людей та тварин, відкривалися нові або реконструювалися старі лазні. Також надавалася допомога лікарням. Так у серпні 1923 р. Джойнт надала допомогу лікарні в Миколаєві у розмірі 33 червонців [24].

Згодом Джойнт перейшов від філантропії до економічної підтримки України. В 1922 р. уряд і Джойнт уклали договір в якому вказується: «беручи до уваги що Джойнт, до цього часу входив до складу АРА і витратив понад 6 мільйонів доларів на справу допомоги голодуючих, визнає, що в даний час настав момент, коли поряд з продовольчими роботам в області надання допомоги продовольчими

медикаментами і т. п. потрібно приступити до реконструкції допомоги в області відновлення народного господарства» [18, с. 79]. Так в договорі укладеному в листопаді 1922 р. між Ж. Розеном і К. Ландер зазначалось що сільськогосподарська допомога надавалася організаціям тракторних загонів. Забезпечуючи сільськогосподарське населення через кооперативні та інші організації «живим і мертвим» інвентарем. Постачання населенню чистопородних сортів насіння, а також іншими видами агрономічної допомоги [4, арк. 150–152].

Лише за рік, з листопада 1922 р. по листопад 1923 р. Джойнт асигнував у розвиток сільськогосподарства 1,5 млн доларів [18, с. 83]. В березні – квітні 1923 р. для відновлення сільськогосподарства Півдня України було закуплено 906 коней і 5 жеребців. Видано гроші для купівлі інвентарю та худоби. Так, на купівлю корів виділено 526 тис. руб., коней – 181200 руб., на устаткування для свинарників – 5 тис. руб., на землевпорядження – 26 тис. руб., на ремонт знарядь праці – 86 тис. руб. Розподілено 10200 пуд. насіння. У 1923 році було ввезено на Україну американські трактори, за допомогою яких відновлювали зруйновані єврейські сільськогосподарські колонії, а також орали землі проживаючих на цих місцевостях селян. В Одеському та Катеринославському повіті було закуплено 77 тракторів. Грошові надходження розподілялися таким чином: на насіння – 799992 руб., на купівлю жеребців – 22500 руб., корів – 964500 руб., бугаїв – 138500 руб., на устаткування сироварень надано 119 тис. руб., на ремонт інвентарю – 133 тис. руб., на землевпорядження – 54 тис. руб., на посилення оборотних коштів товариств – 240500 руб., на сепаратори – 30 тис. руб., бункери – 202800 руб., на борони – 218736 руб., на купівлю будинків – 59 тис. руб., на парову обробку – 103 тис. руб., на допоміжні пристрої свинарників – 5 тис. руб. Разом – 3989728 руб. [13, с. 41–42].

З подоланням голоду основна увага Джойнт зосередилась на відновленні старих і розбудові нових єврейських колоній. Так, директор російського відділення Джойнт, американський агроном Д. Розен висунув амбітний план перетворення сотень зубожілих містечкових поселень євреїв в процвітаючі та розвинені. У 1924 р. між Джойнтом і радянським урядом був підписаний договір про створення корпорації Агро-Джойнт, яка взялася за «аграризацію» євреїв, в

той час як держава в особі Комітету з земельного устрою трудящих євреїв (КомЗЕТ) безкоштовно надавала переселенцям землі в Криму та в Україні, податкові та інші пільги. З Америки в єврейські колонії завозилася сучасна сільськогосподарська техніка, високоврожайне посівне зерно, племінна худоба. Агрономи Агро-Джойнт піклували колоністів і навчали їх передовим методам ведення сільського господарства. Агро-Джойнт надавав допомогу також міському єврейському населенню, підтримуючи позиково – кредитні каси, виробничі кооперативи, медичні установи, професійно – технічні школи [21]. У результаті розбудови єврейських поселень у 1926 р. у Херсонському окрузі був створений Сейдеминухський район з центром у колонії Велика Сейдеминуха. 5 березня 1927 р. постановою ВУЦВК і РНК УРСР район був перетворений в єврейський національний [20, с. 438]. Агро-Джойнт працював в СРСР до 1938 р.

Допомагали ці організації населенню і у забезпеченні паливом. Джойнт виділив на закупівлю палива 200 000 тисяч доларів. Вивчаючи звіт представників Джойнта можливо підрахувати, що приблизно 1600 вагонів вугілля було розподілено по дитячих будинках, госпіталах, будинках престарілих та серед нужденних. Вугілля закупалося в Донбасі, вартість якого була на 40% нижче, ніж імпортного, а доставка здійснювалася набагато швидше. 20 тисяч доларів було витрачено на закупівлю дров для тих установ, де можна було прогріватися деревом [3, арк. 13]. У березні 1922 р. прибуло для організації Джойнт 9885 пудів вугілля призначених для постачання лікарень та дитбудинків а також їдалень [7, арк. 41]. Наприклад, після перенесення головного офісу «Джойнт» до Одеси і закриття Миколаївського відділення організації у жовтні 1923 р. [2, арк. 40] на його складах залишилося близько 6 тисяч пудів кам'яного вугілля, які голова Миколаївського відділення А. С. Фельдаум передав Миколаївській Окружній комісії допомоги дітям для передачі дитячим закладам [2, арк. 27].

Висновки. Таким чином за допомогою міжнародних благодійних організацій, серед яких і Джойнт, голодуючі, які проживали на території України в період 1921–1923 р. змогли подолати голод і були врятовані від жахливої болісної смерті. Завдяки Американському єврейському об'єднаному розподільному комі-

тету врятовані не тільки євреї проживаючі на голодуючих територіях, а й українці. Джойнт намагався допомогти в першу чергу продовольством. Одяг, харчування, машини, устаткування, технології, навчання передовим методам сільського господарства та інше, це те що надходило та поширювалося не тільки серед євреїв, та й серед українського населення. Джойнт сприяв відновленню сільського господарства, організації підсобних промислів, культивуванню нових сільськогосподарських культур та продуктивних порід домашньої худоби. Американський єврейський об'єднаний розподільчий комітет, вніс свою краплю, допомоги або врятувати голодуючу Україну.

Список використаних джерел

1. ЦДАВО України, ф. 4, оп. 1, спр. 597, арк. 112.
2. Держархів Миколаївської обл., ф. Р-608, оп. 1, спр. 22, 44 арк.
3. Там само. — спр. 6, 93 арк.
4. Держархів Одеської обл., ф. Р-453, оп. 1, спр. 2, 284 арк.
5. Там само, спр. 17, 315 арк.
6. Там само, спр. 23, 249 арк.
7. Так само, ф. Р-702, оп. 1, спр. 42, 146 арк.
8. Держархів Херсонської обл., ф. Р-2, оп. 1, спр. 65, арк. 8.
9. Так само, ф. Р-402 сч, оп. 2, спр. 2, арк. 4.
10. Джойнт. Американский еврейский распределительный комитет. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.hesed.lviv.ua.
11. Американская помощь на Украине // Известия. — Одесса, 1922. — № 715.
12. Иоффе Д. К 90-летию Джойнта / Д. К. Иоффе // Заметки по еврейской истории, 2005. — В. 4 (53). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://berkovich-zametki.com/vsenom.php>.
13. Котляр Ю. В. Голодомори 1921–1923 рр. та 1932–33 рр. на Півдні України: етнічний та міжнародний аспекти / Ю. В. Котляр, І. С. Міронова. — К., Миколаїв : Вид-во МДГУ імені Петра Могили, 2008. — 204 с.
14. Ліньов А. А. Міжнародна допомога голодуючим на Миколаївщині в 1921–1923 рр. / А. А. Лі-

- ньов // Наукові дослідження в контексті історичних проблем: Збірник наукових праць. — Миколаїв-Одеса, 2003. — Т. 1: Історія та українознавство. — С. 157–168.
15. Михайловський Т. О. Діяльність єврейського об'єднаного розподільчого комітету «Джойнт» на Миколаївщині у 20-х рр. XX ст. / Т. О. Михайловський // Наукові праці: історичні науки. — Вип. 108. — Т. 121. Історія. — Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2010. — С. 120–124.
16. Михайловський Т. О. Діяльність міжнародних організацій на Миколаївщині у 20-х рр. XX ст. / Т. О. Михайловський // Краєзнавство. — 2010. — № 4. — С. 150–160.
17. Мицель М. Участие Американского еврейского распределительного комитета в борьбе с голодом на Украине в 1922–1923 гг. / М. Мицель // Єврейська історія та культура кінця XIX – початку XX ст. : збірник наукових праць. — К., 2003. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.judaica.kiev.ua/Conference/Conf2002/Conf13-02.htm>.
18. Мовчан О. М. Іноземна допомога голодуючим України в 1921–1923 рр. / О. М. Мовчан // Український історичний журнал. — 1989. — № 10. — С. 77–84.
19. Рашковицкий М. «Джойнт» – «под зонтиком» и без // Мигдаль. — Одесса, 2005. — Випуск 58. — С. 43.
20. Тригуб О. П. Діяльність «Джойнт» на Херсонщині у 20-х рр. XX ст. / О. П. Тригуб // Історичні мідраші Північного Причорномор'я. — М. : Видавець Шамрай П. М., 2013. — 516 с.
21. Beizer M. The American Jewish Joint Distribution Committee / M. Beizer // Editor in Chief – Gershon David Hundert The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe. – New Haven & London: Yale University Press, 2008. — P. 39–44. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/American_Jewish_Joint_Distribution_Committee.
22. Foster G. M. The Demands of Humanity: Army Medical Disaster Relief / Gaines M. Foster. – Washington, D. C. : Centre of Military History United States Army, 1983. — P. 253–254.
23. Present allocations for feeding. Nikolayev district. Dec. 21, 1922. // Joint Distribution Committee, New York Archives, Record Group 1921–1932, File 501.
24. Letter to JDC about \$500 for Nikolayev Relief, August 16th, 1923. // Joint Distribution Committee, New York Archives, Record Group 1921–1932, File 501.

КИРИЛЕНКО В. П.

г. Николаев

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ «ДЖОЙНТ» НА ЮГЕ УКРАИНЫ В ПЕРИОД 1920-Х ГОДОВ

Статья освещает создание и деятельность Джойнта на территории Юга Украины в 20-х гг. XX ст. В частности оказание помощи Американским еврейским объединенным распределительным комитетом в южных регионах Украины.

Ключевые слова: Американский еврейский комитет помощи, Джойнт, голод, еврейские поселения, договор, топливо, одежда, еда, сельское хозяйство, Агро – Джойнт.

KIRILENKO V. P.

Mykolaiv

ACTIVITY «JOINT» IN THE SOUTH UKRAINE DURING 1920

The article describes the creation and activities of the JDC in Ukraine in the 20th years. The American Jewish Joint Distribution Committee known as JDC, began operations in 1914 The main objective of the Joint photographs and images help Jews who were in difficulty or danger across the globe. Describes the creation of Agro – JDC. Indicated that the JDC contributed to the restoration of agriculture, fisheries organization subsidiary, cultivation of new crops and productive livestock breeds.

Keywords: American Jewish Joint Distribution Committee, JDC, hunger, Jewish settlements, contract, fuel, clothing, food, agriculture, American Jewish Joint Agricultural Corporation.

Стаття надійшла до редколегії 01.02.2014